

Теоретичні аспекти феномена «громадянське суспільство»

Айна Тимчук, Наталя Полторацька, Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

У статті проаналізовано ідеалістичні погляди на феномен «громадянське суспільство». Автори наголошують, що громадянське суспільство – це суспільство справедливості та громадянського консенсусу, де кожному громадянину гарантуються громадянські, політичні та соціально-економічні права, та досліджують основні ознаки (рисни) громадянського суспільства. По-перше, це суспільство справедливості. Наступна основна ознака – це громадянська згода, тобто встановлення нового соціального порядку шляхом діалогу і духовно-політичного консенсусу.

На думку авторів, права людини забезпечуються в кожному демократично організованому суспільстві, і держава, що претендує на те, щоб називатися правовою, не має права, а зобов'язана у своєму законодавстві передбачити і реально гарантувати юридичними й іншими засобами ці права, які внаслідок державного визнання набувають характеру суб'єктивних юридичних прав. У результаті сприйняття державами міжнародних стандартів саме поняття людини і у внутрішньодержавному праві набуває правовий характер і позначає громадян цієї держави, а також іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на її території. І права людини – це такі права, які належать кожній людині незалежно від її національної належності.

Автори доходять висновку, що між правами людини і правами громадянина не можна проводити різку і непереборну межу. Права людини – загальносоціальна категорія. Вони складаються об'єктивно в результаті розвитку і вдосконалення суспільного виробництва і системи публічного управління суспільства у вигляді соціальних можливостей користуватися різними економічними, політичними і духовними благами та існують ще до державного їх визнання. А права громадянина – це такі права людини, які знаходяться під охороною і захистом держави.

Ключові слова: громадянське суспільство, публічне управління, громадянський консенсус, держава, громадянин

Theoretical aspects of the civil society phenomenon

Aina Timchuk, Natalia Poltoratskaya, Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

The article analyzes idealistic views on the phenomenon of "civil society". The authors emphasize that civil society is a society of justice and civil consensus, where each citizen is guaranteed civil, political and socio-economic rights and explores the basic features (features) of civil society. First, it is a society of justice. The next major feature is civic consent, that is, the establishment of a new social order through dialogue and spiritual and political consensus.

According to the authors, human rights are guaranteed in every democratically organized society, and the state claiming to be legal has no right, but is obliged in its legislation to foresee and actually guarantee by legal and other means those rights which are due to the state recognitions acquire the character of subjective legal rights. As a result of the adoption of international standards by states, the very concept of a person and in domestic law becomes legal and designates citizens of that state, as well as foreigners and

stateless persons who reside in its territory. And human rights are those rights that belong to every person regardless of their nationality.

The authors conclude that no sharp and insurmountable boundary can be drawn between human rights and citizens' rights. Human rights are a social category. They are formed objectively as a result of the development and improvement of social production and the system of public administration of society in the form of social opportunities to enjoy various economic, political and spiritual benefits, and exist before their state recognition. And citizens' rights are those human rights that are under the protection and protection of the state.

Keywords: civil society, public administration, civil consensus, state, citizen

Теоретические аспекты феномена «гражданское общество»

Айна Тимчук, Наталья Полторацкая, Днепропетровский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

В статье проанализированы идеалистические взгляды на феномен «гражданское общество». Авторы подчеркивают, что гражданское общество – это общество справедливости и гражданского консенсуса, где каждому гражданину гарантируются гражданские, политические и социально-экономические права, и исследуют основные признаки (черты) гражданского общества. Во-первых, это общество справедливости. Следующий основной признак – это гражданское согласие, то есть установление нового социального порядка через диалог и духовно-политический консенсус.

По мнению авторов, права человека обеспечиваются в каждом демократически организованном обществе, и государство, претендующее на то, чтобы называться правовым, не имеет права, а обязано в своем законодательстве предусмотреть и реально гарантировать юридическими и другими средствами эти права, в результате государственного признания приобретают характер субъективных юридических прав. В результате восприятия государствами международных стандартов само понятие человека и во внутригосударственном праве приобретает правовой характер и обозначает граждан этого государства, а также иностранцев и лиц без гражданства, находящихся на его территории. И права человека – это такие права, которые принадлежат каждому человеку независимо от его национальной принадлежности.

Авторы приходят к выводу, что между правами человека и правами гражданина нельзя проводить резкую и непреодолимую границу. Права человека – общесоциальная категория. Они складываются объективно в результате развития и совершенствования общественного производства и системы публичного управления общества в виде социальных возможностей пользоваться различными экономическими, политическими и духовными благами и существуют еще до государственного их признания. А права гражданина – это такие права человека, которые находятся под охраной и защитой государства.

Ключевые слова: гражданское общество, общественное управление, гражданский консенсус, государство, гражданин

Постановка проблеми.

В умовах докорінних демократичних перетворень в Україні, які були ініційовані Революцією Гідності, проблеми удосконалення взаємодії держави та громадянського суспільства відносяться до найбільш обговорюваних

в Україні. Цей інтерес є цілком природним, оскільки державно-громадянський консенсус нерозривно пов'язаний з розвитком і становленням правової держави, демократії та ринкової економіки – основними цінностями Європейського Союзу. Проте до сьогодні тривають дискусії щодо

можливих форм і механізмів розвитку громадянського суспільства в умовах трансформаційних перетворень. Більшість дослідників погоджуються, що громадянське суспільство не можна уявляти проміжною ланкою між сферою виробництва товарів і послуг та сферою публічного управління – воно органічно проникає в усі сфери життєдіяльності людини і є разом із державою однією з провідних сил суспільного розвитку. Громадянське суспільство є невід'ємною частиною механізму, який забезпечує функціонування демократичних інституцій та стабільності системи публічного управління будь-якої країни.

Отже, актуальним видається дослідження феномену «громадське суспільство» та можливих напрямів його розвитку.

Проблема громадянського суспільства належить до числа фундаментальних наукових проблем, яка хвилювала протягом багатьох століть кращі уми людства. Вона з'явилась з появою держави і поділу суспільства на державну і недержавну сферу життєдіяльності. З тих часів питання взаємодії влади та суспільства було в центрі уваги всієї наукової спільноти. Методологічні та прикладні питання багатогранної проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні досліджувалися багатьма вченими. Серед них варто виокремити таких, як Е. Афонін, Т. Бельська, Н. Бенюх, О. Білий, Д. Білокопитов, О. Вінніков, Р. Войтович, С. Квітка, І. Письменний, С. Телешун, О. Турій, О. Якубовський та ін. [1–10].

Мета статті – дослідити особливості інтерпретації та напрями розвитку феномена «громадянське суспільство».

Виклад основного матеріалу.

Найважливішим суб'єктом системи публічного управління виступають структури громадянського суспільства.

Навіть в умовах тоталітарних політичних режимів існує певна сфера державного невтручання, зона функціонування недержавних суб'єктів, які так чи інакше впливають на життєдіяльність системи публічного управління. В умовах же плюралістичної демократії держава цілеспрямовано

поступається частиною своїх повноважень у господарській та управлінській сферах соціальної життєдіяльності самоврядним структурам, що в сукупності утворюють громадянське суспільство. При цьому, виступаючи невід'ємною частиною системи публічного управління, громадянське суспільство характеризується незбіжними з державними (але й не суперечливими їм) інтересами, а також наявністю механізмів, що дозволяють забезпечити реалізацію цих інтересів, зокрема, за рахунок внутрішніх ресурсів самого громадянського суспільства.

Індивід буде членом громадянського суспільства тільки в тому разі, якщо він є власником «атрибуту громадянської самостійності – бути зобов'язаним своїм існуванням... а своїм власним правам і силам» [11, с. 25]. Політична свобода, як така, випливає з особистої свободи, обидві вони припускають взаємозв'язок прав і обов'язків всіх членів суспільства. Сам факт утвердження громадянського суспільства тісно пов'язаний з утвердженням і зміцненням особистої свободи. Громадянин, будучи суб'єктом політичної волі, що є, у свою чергу, вищим виявом особистої свободи, повинен усвідомлювати не тільки свої індивідуальні, приватні інтереси і цілі, але також спільні інтереси та цілі, що об'єднують усіх членів суспільства в єдине ціле. Але разом з тим «громадянське суспільство передбачає не тільки наявність морально самостійних, ліберально налаштованих і автономних громадян. Воно також будується на основі визнання принципу як власної автономії, так і автономності держави, економіки, освіти як незалежних секторів суспільного життя, всередині яких і у взаємодії між якими здійснюється верховенство закону і права» [12].

Одна з перших спроб обґрунтування ідеалу громадянського суспільства була зроблена родоначальником класичної німецької філософії І. Кантом.

Його вчення про право і державу стало першою політичною доктриною, створеною з урахуванням підсумків і під безпосереднім враженням Великої французької революції.

Заслуга І. Канта полягала, перш за все, в тому, що його обґрунтування правового громадянського суспільства не можна побудувати на основі філософії і методології емпіризму. І. Кант підкреслював, що розглядає не державу, яка існує в реальній дійсності, а «державу в ідеї, таку, якою вона має бути відповідно з чистими принципами права» [12, с. 233].

У філософії І. Канта вищим критерієм справедливості закону служить не природне право і не однастайність тих, хто голосував за нього, а моральність як усвідомлення людиною своєї відповідальності перед усім людським родом. Вирішення питання про правове громадянське суспільство та справедливі закони було перенесено мислителем у площину гранично широких філософських узагальнень щодо місця і ролі права в історії культури.

Розглядаючи співвідношення права і моралі, І. Кант характеризує правові закони як свого роду перший ступінь (або мінімум) моральності. Якщо в суспільстві встановлено право, яке співвідноситься з моральним законом, то це означає, що поведінка людей поставлена в окреслені межі, щоб вільні волевиявлення однієї особи не суперечили волі інших.

Виступаючи проти абсолютизації можливостей правового регулювання життя суспільства, І. Кант підійшов до розуміння того, що правова свобода і рівність перед законом носять абстрактний і формальний характер. За змістом його концепції, правове громадянське суспільство аж ніяк не є кінцевою метою розвитку людства. Воно виступає лише сходинкою до більш досконалої, моральної спільноти. У зв'язку з цим представляється важливим підкреслити, що саме від І. Канта беруть початок доктрини Г. Гегеля, К. Маркса та інших, згідно з якими «абстрактне право» громадянського суспільства необхідно доповнити або повністю замінити моральним спілкуванням між людьми [12, с. 243].

Великий внесок у вчення про громадянське суспільство зробив Георг Вільгельм Фрідріх Гегель. У найбільш цілісному і систематичному вигляді вчення про державу і право, зокрема про громадянське

суспільство, викладено в його «Філософії права» (1820 р.). Свій аналіз громадянського суспільства великий філософ засновує на двох фундаментальних принципах: індивіди керуються тільки своїми приватними інтересами, і між ними утворюється громадський зв'язок, при якому кожен залежить від кожного. Під громадянським суспільством Гегель, по суті, розуміє економічну структуру буржуазних відносин [13, с. 24]. Тут також можна нагадати, що в німецькій мові термін «громадянське суспільство» (*biirge-rliche Gesellschaft*) має подвійний сенс. *Burger* – це і громадянин, і буржуа. Виступаючи як приватновласницька соціальна структура, громадянське суспільство є системою ринкових відносин, в яких необхідність прокладає дорогу через конкуренцію й інші некеровані адміністративною владою процеси [14, с. 255]. Навіть таке обмежене уявлення про громадянське суспільство показує, що «громадянське» не просто прикметник до терміну «суспільство». Воно можливе лише тоді, коли складаються відносини, які передбачають активний прояв творчих можливостей особистості в усіх сферах соціальних зв'язків. Вже одне це показує, що між поняттям «суспільство» і поняттям «громадянське суспільство» не можна ставити знак рівності.

Ознаками громадянського суспільства є: незалежність людей від держави і добровільність їх об'єднання в асоціації для реалізації своїх інтересів. Сам термін «громадянське суспільство» в тому тлумаченні, яке йому надається, по-перше, не дуже вдалий. Поняття «громадянин» (на відміну від поняття «людина»), від якого походить, хоча б етимологічно, термін «громадянське суспільство», має в своїй основі «державний» характер. У сучасному праві відірвати це поняття від держави неможливо. По-друге, саме поняття громадянського суспільства неоднаково в німецькій, французькій, американській традиції, що показав американський юрист Г. Берман. Тому, вживаючи його, потрібно точно знати, який сенс йому надається. По-третє, створення громадянського суспільства пов'язується з певною сходин-

кою розвитку: у минулому з визнанням природних (а потім інших) прав людини, повагою людської особистості, свободою приватної власності і конкуренції, ліквідацією абсолютизму, демократією на основі правової рівності тощо, а в сучасних умовах – також створенням середнього класу. Однак в соціологічній літературі є твердження, що громадянське суспільство існувало завжди, відбулася лише зміна поколінь і ціннісних орієнтирів. У зв'язку з цим пропонуються різні його класифікації від давнини до наших днів: ідеологізована, теократизована, гуманократія тощо, а також типи: конфесійний, общинний, корпоративний, класовий, тип вільної асоціації громадян. Нарешті, ні в минулому, ні тим паче в сучасних умовах неможливо уявити суспільство, яке після виникнення держави існувало б без будь-якого державного регулювання.

Держава має бути формою громадянського суспільства, а не перетворюватися на самоціль. Необхідно, отже, створити сильне, життєздатне, волелюбне суспільство, яке в змозі не допустити узурпації влади, чинити опір і дати дієву відсіч будь-яким антидемократичним, авторитарним проявам.

У контексті проблеми, що розглядається, безсумнівно, надалі ця дефініція має бути подана з наступним формулюванням. Громадянське суспільство – це суспільство справедливості та громадянського консенсусу, де кожному громадянину гарантуються громадянські, політичні та соціально-економічні права.

Тут досліджуються основні ознаки (риси) громадянського суспільства. По-перше, це суспільство справедливості. Наступна основна ознака – це громадянська згода, тобто встановлення нового соціального порядку шляхом діалогу і духовно-політичного консенсусу.

Завдання державного управління полягає в тому, щоб проводити в життя ті загальні інтереси, які охоплюють потреби окремих людей і груп людей. Формування загального інтересу повинно вестися з усіх боків: і від загального, і від окремого, і від одиничного. Мабуть, пріоритетний

шлях пов'язаний з постійними взаємними поступками, подоланням суперечностей, пошуком згоди. Юридичною формою такої згоди може бути консенсус. При цьому консенсус розуміється як шлях постійного зближення, неодмінних взаємних поступок. Можливо, орієнтиром державної діяльності слід обрати інтереси середнього класу.

Безсумнівно, у кожній конкретній ситуації пошук консенсусу дуже складний і має свої особливості. Заздалегідь передбачити ті чи інші конкретні етапи зближення різних інтересів неможливо, вони неповторні. Держава, здійснюючи функцію врахування різних інтересів, має сформувати правовий механізм виявлення і подолання суспільних протиріч. Орієнтація такого механізму – досягнення соціального компромісу в суспільстві. Основні пружини такого механізму: по-перше, політичний плюралізм (запобігання протиріч), по-друге, висока роль суду (розв'язання суперечностей).

Політичний плюралізм означає визнання і юридичне закріплення множинності громадських формувань, що об'єктивно засноване на різноманітті громадських інтересів. До цього ми виходили з нібито наявної єдності суспільства – соціальної, національної, політичної, так і будь-якої іншої. Фактичні протиріччя ховалися, тим не менш вони зріли протягом десятиліть і зараз заявили про себе з величезною силою. Якби ми мали механізм своєчасного (на ранніх стадіях) виявлення, врахування громадських протиріч і знаходження проміжних компромісних рішень, то не отримали б нинішніх соціальних потрясінь. Такий механізм повинен бути створений.

У нинішній ситуації політичний плюралізм проявляється головним чином стихійно, у взаємному звинуваченні в корупції і помилках.

Гарантованість – невід'ємна властивість правового закону в громадянському суспільстві. У найзагальнішому вигляді правовий закон гарантований тим, що має основу в реальних відносинах, здатний реалізуватися у фактичній поведінці.

Важливо з'ясувати сутність основних прав у громадянському суспільстві. Громадянські права – це ті права і свободи, які належать людині як члену громадянського суспільства. Це право на життя, свобода від катувань та інших форм жорстокого поводження, право на свободу та особисту недоторканність тощо. Цими правами мають володіти як громадяни України, так і іноземці, а також особи без громадянства.

Політичні права – це зазвичай права тільки громадян даної держави. Вони пов'язані з участю в політичному житті держави, з управлінням державними справами, і на володіння ними не можуть претендувати всі особи, які проживають або знаходяться в межах країни.

Соціально-економічні права – це права на працю, на освіту, на житло, на безкоштовне медичне обслуговування, на соціальне забезпечення тощо.

Може викликати заперечення гарантованість політичних прав іноземців та осіб без громадянства. Слід зазначити, що низка держав надає і іноземцям або особам без громадянства, які постійно проживають у даній країні, право брати участь на виборах до місцевої влади. В інших країнах іноземці можуть бути членами політичних партій і таким чином брати участь в політичному житті країни.

Отже, поняття громадянина не вичерпує весь державно-правовий зміст людини і особистості. Поряд з громадянами до складу населення держави включаються й іноземні громадяни, тобто особи, які володіють громадянством іноземної держави і не мають громадянства цієї держави, а також особи без громадянства, тобто особи, які не належать до громадянства даної держави і не мають доказів належності до громадянства іншої держави.

Можна зробити висновок, що між правами людини і правами громадянина не можна проводити різку і непереборну межу. Права людини – загальносоціальна категорія. Вони складаються об'єктивно в результаті розвитку і вдосконалення суспільного виробництва і системи публічного управління суспільства у вигляді соціальних можливостей користуватися

різними економічними, політичними і духовними благами і існують ще до державного їх визнання. А права громадянина – це такі права людини, які знаходяться під охороною і захистом держави. Саме державне визнання прав людини є формою їх трансформації в права громадянина, які є лише перетвореними правами людини. Основні права і свободи громадянина – це юридична форма прав людини, включеної в певну соціальну систему [11].

Врешті-решт важко погодитися з твердженням про збіг прав людини, особистості і прав громадянина. Права громадянина – це форма опосередкування прав людини. Вони визнані державою і взяті під її захист.

Права людини забезпечуються в кожному демократично організованому суспільстві, і держава, що претендує на те, щоб називатися правовою, не має права, а зобов'язана у своєму законодавстві передбачити і реально гарантувати юридичними й іншими засобами ці права, які внаслідок державного визнання набувають характеру суб'єктивних юридичних прав. У результаті сприйняття державами міжнародних стандартів саме поняття людини і у внутрішньодержавному праві набуває правовий характер і позначає громадян цієї держави, а також іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на її території. І права людини – це такі права, які належать кожній людині незалежно від її національної належності.

Що ж стосується прав громадянина – ними наділені тільки ті особи, які знаходяться з державою у відносинах громадянства.

Таким чином, права людини – це такі права, які належать кожному члену громадянського суспільства, на відміну від привілеїв, що розподілялися залежно від статусу людини; права людини як ідея і соціальна категорія є атрибутом кожної особистості і всякого демократично організованого суспільства і входять у систему загальнолюдських цінностей; права громадянина – це такі права людини, які оформлені юридично, визнані державою в конституції і взяті під її охорону.

Сучасне міжнародне право широко користується терміном і поняттям прав людини, про що свідчать відповідні постанови Загальної декларації прав людини 1948 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., Заключного акту Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р. та інших документів, прийнятих в межах РБСЄ.

Аналіз цих постанов дозволяє зробити кілька висновків: поняття людини в міжнародному праві вживається в юридичному, а не соціально-біологічному сенсі. Це міжнародно-правове поняття служить для позначення всіх фізичних осіб, незалежно від їх національної належності (громадяни, іноземці, особи без громадянства), без будь-якої різниці, як-то: щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження або за іншою ознакою (ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права). «Права людини» також є юридичним поняттям, що означає права, встановлені для громадян, іноземців та осіб без громадянства, обсяг яких визначається передбаченим міжнародним правом, стандартом прав людини, і цей стандарт повинен поважатися державами і забезпечуватися відповідно до своїх конституційних процедур.

Але як назвати це суспільство, яке потребує адекватної оцінки і правильної орієнтації його розвитку, своєчасного подолання застарілих політичних і юридичних форм, постійного забезпечення надійних гарантій прав будь-якої людини. На наш погляд, це громадянське суспільство. Суть проблеми полягає в формуванні таких соціально-економічних і політичних структур, які на ділі можуть забезпечити повернення всієї системи обличчям до людини.

Висновок.

При характеристиці громадянського суспільства ми виходимо з його відносної самостійності щодо правової держави; автономії особистості, яка визначається природно-правовим статусом громадян

цієї держави, іноземців та осіб без громадянства, які мають невід'ємні права; панування права, що забезпечується здійсненням державою однією з головних своїх функцій – захисту індивідуальних прав; людського виміру всіх державно-правових інститутів.

Повільніше, ніж хотілося б, але вже на наших очах формується громадянин у його новому вигляді, більш-менш вільний від державної опіки, який усвідомлює себе тією чи іншою мірою причетним до формування сучасної державності. Суспільство наше, при всій його роз'єднаності і політичній недосвідченості, більш-менш усвідомлює, що йому потрібна держава, по-перше, демократична; по-друге, соціальна тією мірою, яка виключає можливість державного і громадського втручання в особистий інтерес, коли воно не входить в протиріччя ні з державою, ні з суспільством.

Суспільство може бути названо громадянським лише з того моменту, коли за людиною як за особистістю визнаються невід'ємні права на життя, свободу і прагнення до щастя, коли вони стають підставою всього суспільного устрою. Звідси ясно, що всі найважливіші соціальні інститути, які в сукупності становлять громадянське суспільство і займаються виробництвом та відтворенням умов людського існування, покликані забезпечити гарантії цих прав. При цьому індивід буде членом громадянського суспільства тільки в тому разі, якщо він є носієм атрибута громадянської самостійності. Політична свобода, як така, впливає з особистої свободи, обидві вони припускають взаємозв'язок прав і обов'язків всіх членів суспільства. Сам факт ствердження громадянського суспільства тісно пов'язаний зі ствердженням і зміцненням особистої свободи. Громадянин, будучи суб'єктом політичної волі, яка є, у свою чергу, вищим виразом особистої свободи, має усвідомлювати не тільки свої індивідуальні, приватні інтереси та цілі, а й також загальні інтереси та цілі, які об'єднують всіх членів суспільства в єдине ціле.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Бельська Т. В. Взаємовідносини органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в умовах демократичного транзиту : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / НАДУ, ХарПІДУ. Харків, 2010. 239 с.
2. Еволюція і розвиток громадянського суспільства в Україні та євроінтеграційні процеси : наук. розробка / авт. кол. : Н. Ф. Бенюх [та ін.] ; за заг. ред. С. О. Телешуна. Київ : НАДУ, 2010. 50 с.
3. Афонін Е. А., Гонюкова Л. В., Войтович Р. В. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики. Київ : Центр сприяння інституційному розвитку держ. служби, 2006. 160 с.
4. Якубовський О. П., Бутирська Т. А. Державна влада і громадянське суспільство: система взаємодії : монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2004. 197 с.
5. Білокопитов Д. В. Сутність громадянського суспільства та його функції в сучасних умовах. Актуальні проблеми держ. упр. : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. Вип. 1 (49). С. 216–223.
6. Основні тенденції та проблеми реалізації «Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки» : аналітична записка / О. А. Корнієвський, А. Ф. Руденко. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/nac_strateg-36e4c.pdf.
7. Гирик М. А. Інституціоналізація участі громадян у здійсненні державного управління : автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : Механізми державного управління / НАДУ. Київ, 2015. 20 с.
8. Турій О. В. Окремі аспекти взаємодії організацій громадянського суспільства з органами державної влади як фактор розвитку громадянського суспільства. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1115>.
9. Квитка С. Глобальное гражданское общество: между национальными государствами и транснациональными корпорациями. Аспекти публічного управління. 2017. Т. 5, № 3–4. С. 65–76. <https://doi.org/10.15421/15201711>.
10. Письменний І., Липовська Н. Громадянський діалог як форма взаємодії між владою та суспільством. Аспекти публічного управління. 2015. Т.3, №9. С 5–11. <https://doi.org/10.15421/151566>.
11. Кант И. Соч. Т. 4. Ч. 2. Москва, 1968. 290 с.
12. Кант И. Метафизика нравов. Соч.: В 6 т. Т. 4.4.2. Москва, 1965. 365 с.
13. Гегель Ф. Соч. Т. 7. Москва, Ленинград, 1935. 245 с.
14. Гегель. Философия права. Собр. соч. Т. 7. Москва, 1932–1959. 275 с.

REFERENCES

1. Byel's'ka, T. V. (2010). *Vzayemovi`dnosini organi`v publi`chnoyi vladi ta i`nstituti`v gromadyans`kogo suspi`l'stva v umovakh demokratichnogo tranzitu* [Relations between public authorities and civil society institutions in the context of democratic transit]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Teleshin, S. O. (2010). *Evoluyuzi`ya i` rozvitok gromadyans`kogo suspi`l'stva v Ukrayini` ta yevroi`ntegraczi`jni` procesi` : nauk. rozrobka* [Evolution and Development of Civil Society in Ukraine and European Integration Processes]. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
3. Afonin, E. A., Gonyukova, L.V., & Vojtovich, R. V. (2006). *Gromads`ka uchast` u tvorenni` ta zdi`jsnenni` derzhavnoyi poli`tiki* [Public participation in the creation and implementation of public policy]. Kyiv : Czentr spriyannya i`nstituczi`jnomu rozvitku derzh. Sluzhbi [in Ukrainian].
4. Yakubovs`kij, O. P., & Butirs`ka, T. A. (2004). *Derzhavna vlada i` gromadyans`ke suspi`l'stvo: sistema vzayemodi`yi` : monografi`ya* [State power and civil society: system of interaction]. Odesa: ORIDU NADU [in Ukrainian].
5. Bilokopitov, D. V. (2016). *Sutni`st` gromadyans`kogo suspi`l'stva ta jogo funkczii`yi v suchasnikh umovakh* [The essence of civil society and its function in modern conditions]. *Aktual`ni problemi derzh. upr. : zb. nauk. pr. – Pressing problems of public administration*. (No. 1 (49)), (pp. 216–223). Kharkiv: Vid-vo KharPI NADU «Magistr» [in Ukrainian].
6. Korniyevs`kij, O. A., & Rudenko, A. F. *Osnovni` tendenczi`yi ta problemi reali`zaczi`yi «Naczi`onal`noyi strategi`yi spriyannya rozvitku gromadyans`kogo suspi`l'stva v Ukrayini` na 2016-2020 roki»: anali`tichna zapiska* [Main tendencies and problems of implementation of the "National Strategy for Promoting Civil Society Development in Ukraine for 2016-2020"]. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/nac_strateg-36e4c.pdf [in Ukrainian].
7. Girik, M. A. (2015). *Institucjonalizacziya uchasti` gromadyan u zdi`jsnenni` derzhavnogo upravli`nnya* [Institutionalization of citizen participation in public administration]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Turij, O.V. (2017). *Okremi` aspekti vzayemodi`yi organi`zaczi`j gromadyans`kogo suspi`l'stva z organami derzhavnoyi vladi yak faktor rozvitku gromadyans`kogo suspi`l'stva* [Some aspects of the interaction of civil society organizations with public authorities as a factor of civil society development]. *Derzhavne upravli`nnya: udoskonalennya ta rozvitok – Public administration, improvement and development*, 8. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1115> [in Ukrainian].

9. Kvitka, S. (2017). Global'noe grazhdanskoe obshchestvo: mezhdru natsional'ny'mi gosudarstvami i transnatsional'ny'mi korporatsiyami [Global civil society: between nation states and transnational corporations]. *Public administration aspects*, 5 (3-4), 65–76. <https://doi.org/10.15421/15201711> [in Ukrainian].
10. Pysmennys, I. V., & Lypovska, N. A. (2015). Hromadianskyi dialoh yak forma vzaiemodii mizh vladoiu ta suspilstvom [Civic dialogue as a form of cooperation between the authorities and society]. *Public administration aspects*, 3(9), 5–11. <https://doi.org/10.15421/151566> [in Ukrainian].
11. Kant, I. (1968). *Soch.* [Works]. Vol. 4. Part. 2. Moskva [in Russian].
12. Kant, I. (1965). *Metafizika nravov* [The Metaphysic of Morals]. *Soch.: V 6 t. – Works: In 6 vols. Vol. 4.4.2.* Moskva [in Russian].
13. Gegel', F. (1935). *Soch.* [Works]. Vol. 7. Moskva, Leningrad [in Russian].
14. Gegel', F. (1932–1959). *Filosofiya prava* [The Philosophy of Right]. *Sobr. soch. – Collected works.* Vol. 7. Moskva [in Russian].

Тимчук Айна Леонідівна

Аспирант

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України 49044, Дніпро, вул. Гоголя, 29

Email: konfdridu@gmail.com

Timchuk Aina

Ph.D. Student

Dnipropetrovsk Regional Institute for Public Administration National Academy for Public Administration under the President of Ukraine 29, Gogol Str., Dnipro, 49044, Ukraine

Полторацька Наталя Володимирівна

Аспирант

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України 49044, Дніпро, вул. Гоголя, 29

Email: konfdridu@gmail.com

Poltoratskaya Natalia

Ph.D. Student

Dnipropetrovsk Regional Institute for Public Administration National Academy for Public Administration under the President of Ukraine 29, Gogol Str., Dnipro, 49044, Ukraine

Цитування: Тимчук А. Л., Полторацька Н. В. Теоретичні аспекти феномена «громадянське суспільство». *Аспекти публічного управління*, 2019 Т. 7, № 12. С. 104-112.

Citation: Timchuk, A.L. & Poltoratskaya, N.V. (2019). *Teoretychni aspekty fenomenu «hromadianske suspilstvo»* [Theoretical aspects of the civil society phenomenon]. *Public administration aspects*, 7 (12), 104-112.

Стаття надійшла / Article arrived: 24.11.2019

Схвалено до друку / Accepted: 25.12.2019